

Cordelia Fine

Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması

*Zihnimiz, Toplum ve Nörocinsiyetçilik
Nasıl Fark Yaratıyor?*

Türkçesi: Kıvanç Tanrıyar

İÇİNDEKİLER

Giriş... 11

BİRİNCİ KISIM

“Yarı Yarıya Değişmiş Dünya,” Yarı Yarıya Değişmiş Zihinler

1. BÖLÜM / Düşünüyorum, Öyleyse Varsınız 27
2. BÖLÜM / Eşinizin Bilmesini İstemediğiniz Bir Sırrınız Varsa
Neden Kafanıza Kesekâğıdı Geçirmelisiniz?..... 38
3. BÖLÜM / “Geriye Doğru ve Yüksek Topuklu” 51
4. BÖLÜM / Buraya Ait Değilim..... 65
5. BÖLÜM / Camdan İşyeri..... 79
6. BÖLÜM / Dışlama XX ve Dışlama XXX 92
7. BÖLÜM / Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Evde Başlar
(ya da Biter)..... 102
8. BÖLÜM / Toplumsal Cinsiyet Eşitliği 2.0?..... 114

İKİNCİ KISIM

Nörocinsiyetçilik

9. BÖLÜM / “Fetüs Çatalı” 123
10. BÖLÜM/ “Rahmin Karanlığında”
(ve Aydınlıkta İlk Birkaç Saat) 131
11. BÖLÜM / Kız Bedeninde Bir Erkek Beyni...
yoksa Maymun Bedeninde mi? 142

12. BÖLÜM / Biyolojik Cinsiyet ve Ham Spekülasyon	155
13. BÖLÜM / Öyleyse Tüm Bunların Anlamı Ne?	166
14. BÖLÜM / Beyin Hileleri.....	181
15. BÖLÜM / Nörobilimin “Baştan Çıkarıcı Cazibesi”	194
16. BÖLÜM / Doğuşlanlığın Düğümünü Çözmek	202

ÜÇÜNCÜ KISIM

Toplumsal Cinsiyeti Geri Dönüşüme Sokmak

17. BÖLÜM / Hamilelik Öncesinde ve Sonrasında.....	215
18. BÖLÜM / Yarı Yarıya Değişmiş Bir Zihinle Ebeveynlik.....	223
19. BÖLÜM “Toplumsal Cinsiyet Detektifleri”	233
20. BÖLÜM / Toplumsal Cinsiyet Eğitimi.....	240
21. BÖLÜM / Kendi Kendine Sosyalleşen Çocuk.....	251
Sonsöz / Ve E-S-N-E.....	257
Teşekkürler.....	264
Yazarın Notu.....	265
Notlar.....	267
Kaynakça.....	301
Dizin.....	333

1. BÖLÜM

Düşünüyorum, Öyleyse Varsınız

Bana ne kadar kadın gibi davranırlarsa, o kadar kadın oluyordum. İster istemez adapte oldum. Eğer arabaları geri geriye park etme ya da şişe açmaya gücüm olmadığı düşünülüyorsa, tuhaf biçimde gücüm olmadığını görüyordum. Eğer bir kasanın benim için ağır olduğu düşünülüyorsa, açıklanamaz biçimde ben de ağır buluyordum.

–Jan Morris, erkekten kadına transseksüel geçiş sonrası deneyimlerini otobiyografisi *Conundrum*'da (1987) anlatıyor.¹

Diyelim ki bir araştırmacı omzunuza dokunup sizden erkek ve kadından, kültürel birikime göre, ne anladığınızı yazmanızı istedi. Araştırmacıya boş boş bakıp şöyle mi derdiniz: “Ne demek istiyorsunuz? Her insan biriciktir, her insanın birçok yüzü vardır, hatta bazen çelişkili bir bireydir. Her iki cinsiyette ve farklı bağlam, toplumsal sınıf, yaş, deneyim, eğitim seviyesi, cinsellik ve etnisitede müthiş geniş bir kişilik özelliği yelpazesi varken, böyle zengin bir karmaşa ve çeşitliliği iki stereotipe hapsedmek gereksiz ve anlamsız olmaz mı?” Hayır, demezdiniz. Kalem alıp yazmaya başladınız.² Bu araştırmadan çıkacak iki listeye bir bakın, kendinizi iki cinsiyetin farklı görevleri üzerine yazılmış bir 18. yüzyıl incelemesine yakışır sıfatları okurken bulacaksınız. Listelerden biri muhtemelen merhametli, çocukları seven, bağımlı, diğerlerine karşı hassas, bakan büyüten gibi toplulukla ilgili kişilik özelliklerinden oluşacak. Bunlar, göreceğiniz üzere, başkalarının ihtiyaçlarına hizmet etmek isteyen birini tanımlayan ideal nitelikler. Diğer listede lider, saldırgan, hırslı, analitik, rekabetçi, egemen, bağımsız ve bireyci gibi faillğe dair tanımlara rastlarız. Bunlar dünyayı ayaklarınızın altına sermek ve hak ettiğinizi elde etmek

için mükemmel özelliklerdir.³ Size listelerden hangisinin kadınlarla hangisinin erkeklerle ilgili olduğunu söylememe gerek yok, zaten biliyorsunuz. (Sosyolog Cecilia Ridgeway ve Shelley Correll'in işaret ettiği üzere, bu listeler "beyaz, orta sınıf, heteroseksüel erkek ve kadınların" tipik özellikleriyle büyük oranda örtüşüyor.)⁴

Siz bu klişelere inanmasanız da, zihninizin bir tarafı o kadar da kılı kırk yarmıyor. Sosyal psikologlara göre kendimizle ilgili bilinçli ifadelerimiz hikâyenin tamamı değildir.⁵ Tutum, hedef ve kimliklerimiz kadar stereotipler de örtük seviyede var olmaya ve sosyal psikolog Brian Nosek ve Jeffrey Hansen'ın ifade ettiği gibi "farkındalık, niyet ve kontrol zahmetine girmeden" faaliyet göstermeye devam ediyor.⁶ Zihnin örtük çağrışımları karmaşık ama son derece iyi düzenlenmiş bir bağlantılar ağı olarak düşünülebilir. Bu ağ nesne, insan, kavram, his, kendi benliğiniz, hedefler, amaçlar ve davranışların temsillerini birbirine bağlar. Bu bağlantıların her birinin gücü geçmiş deneyimlerinize (ve ilginçtir ki mevcut bağlama) dayanır: mesela bu iki nesne ya da şu kişi ve his ya da belli bir davranış ve bir nesne geçmişte ne kadar bir arada bulundu?⁷

Peki, örtük zihin kadın ile erkeği otomatik olarak neyle bağdaştırıyor? Sosyal psikologların örtük çağrışımları değerlendirmek için kullandığı çeşitli testler şu varsayımdan yola çıkıyor: eğer katılımcınıza belirli bir uyaran sunarsanız, bu uyaran zayıf çağrışımlılara oranla çok daha hızlı, otomatik ve istem dışı bir biçimde çağrıştırdığı kavram, eylem, hedefleri vb. harekete geçirecektir. Bu ilgili temsiller algıyı etkilemek ve davranışı yönlendirmek üzere giderek daha erişilebilir oluyor.⁸ En yaygın kullanılan testlerden birinde, (sosyal psikolog Anthony Greenwald, Mahzarin Banaji ve Brian Nosek'in geliştirdiği) bilgisayar temelli Örtük Çağrışım Testi IAT'de, katılımcıların kelime ya da resim kategorilerini eşleştirmeleri gerekiyor.⁹ Mesela ilk önce kadın isimlerini topluluk ile ilgili (mesela *bağlı* ve *destekleyici*) ve erkek isimlerini faillige dair kelimelerle (mesela *bireyci* ve *rekabetçi*) eşleştirmeleri gerekmiş olabilir. Bu durumdan kaynaklı cevap

verme süresindeki küçük ama önemli fark kadınlar ve topluluk ile erkekler ve fail olma arasındaki otomatik ve bilinçsiz çağrışımların ölçütü olarak alınıyor.¹⁰

Bilinçli biçimde savunun ya da savunmayın, muhtemelen sizin de benzer çağrışımlarınız vardır. Bunun sebebi bu çağrışımları öğrenme sürecinin de farkındalık, niyet ve kontrol ihtiyacı olmaksızın gerçekleşmesidir. Çağrışımsal bellekte öğrenmenin arkasındaki ilke basittir: isminden de anlaşılacağı gibi, seçilenler çevredeki çağrışımlardır. Halının üzerinde gidip gelen her bir elektrik süpürgesinin arkasına bir kadın yerleştirin ve bir bakmışsınız çağrışımsal bellek örüntüyü seçmiş. Bu durumun mutlaka faydaları vardır –çevrenizdeki dünyayı öğrenmenin zahmetsiz ve etkin bir yoludur– ama eksileri de vardır. Neye inanacağınız hakkında düşünüp seçtiğiniz ve açıkça savunduğunuz bilginin aksine, çağrışımsal bellek neyi seçeceği konusunda hemen hemen hiç ayırım yapmıyor gibidir. Bu bellek bilinçli olarak desteklemediğiniz örtük çağrışımları pekiştiren toplum, medya ve reklamcılıktaki kültürel örüntüleri seçer ve bunlara tepki verir. Bu demektir ki politik doğrucu, liberal biriyseniz zihninizin örtük tutumlarını pek sevmeyeceksiniz. Çağrışımsal bellek ile kendi üzerine düşünen bilinçli benliğiniz arasında birçok noktada uyumsuzluk olacaktır. Araştırmacılar toplumsal gruplara dair örtük temsillerimizin, bilinçli olarak ifade ettiğimiz inançlarımız modern ve ilerici olsa bile, ciddi boyutta tepkisel olduğunu göstermiştir.¹¹ Toplumsal cinsiyete gelince, erkek ve kadın kategorileri otomatik çağrışımları penis ve vajinaya bağlı durumdaki birkaç zayıf iplikten ibaret değil. Örtük çağrışım ölçümleri erkeklerin bilim, matematik, kariyer, hiyerarşi ve yüksek otoriteye dayanan örtük çağrışımlara kadınlardan daha çok sahip olduğunu gösteriyor. Buna karşılık, kadınlar, beşeri bilimler, aile ve evcillik, eşitlikçilik ve düşük seviye otoriteyle ilgili çağrışımlara erkeklerden daha çok sahiptirler.¹²

Massachusetts Üniversitesi'nden Nilanjana Dasgupta ve Shaki Asgari tarafından yürütülen bir dizi deneyin sonuçları bize bilinçli

biçimde savunduğumuz inançlardan medya ve hayatın kendisinin nasıl da bağımsız olarak bu çağrışımlara neden olabileceğini gösteriyor. Bu araştırmacılar stereotip zıddı bilginin sonuçlarına baktı. Birinci çalışmada bir grup kadına bir dizi bir grup ünlü kadının liderin kısa biyografileri verildi (o sırada e-Bay CEO'su olan Meg Whitman ve ABD yüksek mahkeme yargıç Ruth Bader Ginsburg gibi). Kadın liderler hakkında okumamış olan kontrol grubuyla karşılaştırıldığında, bu kadınlar kadın liderleri IAT'deki liderlikle ilgili kelimelerle daha kolay eşleştirebildi. Ancak bu sıra dışı kadınların biyografilerini okumanın kadınların liderlik özellikleri hakkındaki bilinçli inançlarına bir nebze etkisi olmadı. Bunun üzerine Dasgupta ve Asgari gerçek dünyanın örtük zihinlere etkisine bakmaya başladı. Amerika'da iki Liberal Arts College'dan* kadınlar getirdiler; bu üniversitelerden biri sadece kadınlara eğitim veriyordu, diğeri ise karmaydı. Araştırmacılar kadınların üniversitede ilk senelerinin ilk birkaç ayında ve bir sene sonrasında kadınlara ve liderliğe örtük ve bilinçli tutumlarını ölçtüler. Üniversite deneyimi tipinin –karma ve tek cinsiyet– öğrencilerin kadınların liderlik kapasiteleri hakkında ifade ettikleri inançlarına bir etkisi yoktu. Ancak örtük tutumlar üzerinde bir etkisi vardı. Her iki kadın grubu da ilk senenin başlangıcında IAT'de kadınlara ve liderlikle ilgili kelimeleri eşleştirmekte zorlandı. Fakat sadece kadınların eğitim gördüğü üniversitedeki kadınlar ikinci senelerinde kadınları liderlikle bağdaştırmada bu örtük isteksizliği kaybederken, karma eğitim almış olan öğrenciler bu iki kelime grubunu bir araya getirmekte gittikçe daha da zorlandı. Bu uçurumun nedeni salt kadınların gittiği üniversitede öğrencilerin kadın öğretim üyelerine daha içli dışlı olmasıyken, karma eğitim gören öğrencilerin –özellikle matematik ve pozitif bilimler sınıflarında– daha az lider konumundaki kadın görmeleliydi. Diğer bir deyişle, çevrelerinin örüntüleri örtük zihinlerinde temsil edilen toplumsal cinsiyet stereotiplerini değiştirmişti.¹³

* ABD'de lisans seviyesinde sosyal bilimler eğitimi veren kurumlar. (ç.n.)